

MACRORESTURI VEGETALE PROVENIND DIN STAȚIUNI DIN A II-A JUMĂTATE A MILENIULUI I Î. DE H. ȘI PRIMA JUMĂTATE A MILENIULUI I D.H.

DE

FELICIA MONAH

Munca arheobotanistului este condiționată pe de o parte de șansa descoperirii, în săpăturile arheologice, a unor macroresturi vegetale determinabile și, pe de altă parte, de interesul și bunăvoința arheologilor care-i pun la dispoziție materialele arheobotanice și informațiile, mai complete sau mai sumare, necesare interpretării descoperirilor. Din aceste motive, arheobotanistul nu trebuie să neglijeze nici cele mai mărunte loturi de macroresturi și trebuie să încerce să analizeze cât mai detaliat toate ipotezele. Datorită amabilității colegilor Silvia Teodor, Virgil Mihăilescu-Bîrliba și Viorel Căpitanu am intrat în posesia unor loturi de macroresturi vegetale provenind din cunoscutele dave de pe Siret, Poiana și Răcătău și din necropola tumulară de la Nemțișor-Braniște, atribuită Culturii tumulilor carpatici.

POIANA (com. Nicorești, jud. Galați). Din punctul „Cetățuia”, aflat pe malul stâng al Siretului, doamna Silvia Teodor¹ ne-a pus la dispoziție o cantitate de material organic aflat sub forma unui bulgăre format din semințe aglutinate, puternic carbonizate. În pământul colectat din jurul bulgărelui de materie carbonizată s-a aflat un număr restrâns de semințe necarbonizate. Eșantionul examinat a fost recoltat în 1990, în caroul 6, de la adâncimea de 2,20 m. Din informațiile primite de la autoarea săpăturii reiese că eșantionul a fost găsit sub valul de apărare al așezării. După adâncimea indicată pe marcaj eșantionul aparține celui de al patrulea nivel de depuneri arheologice, numit de Radu Vulpe Poiana II₂, de pe „Cetățuia”². În cadrul depunerilor de pe „Cetățuia” acest nivel înglobează două orizonturi corespunzând unor faze cronologice succesive³, dar diferențierea acestora nu poate fi făcută decât pe baza materialelor arheologice⁴. Depunerile din cel de al patrulea nivel de la Poiana, care conțin vestigii de locuințe, cenușă, ceramică și alte resturi se datează în secolele IV-II î. de H.⁵. Pentru eșantionul nostru, însă, ne-a fost indicat intervalul cuprins între secolele III-II î. de H.⁶

Materialul supus analizei, în greutate de 18 g, era format dintr-o aglutinare sferică de cariopse carbonizate de mei (*Panicum miliaceum*) care se sfărâmau în momentul când se încerca separarea lor. S-a putut observa că boabele de mei nu erau decorticate. În pământul recoltat din zona bulgărelui de mei se găsea un număr de semințe actuale, necarbonizate, care aparțin la șapte specii de plante segetale și ruderale. Chiar dacă acestea nu au legătură cu micul depozit antic credem că nu este lipsit de interes să notăm speciile identificate: *Echium vulgare* (6 exemplare), *Rumex* sp. (35 ex.), *Torilis rubella* (3 ex.), *Setaria glauca* (1 ex.), *Trifolium* sp. (23 ex.), *Brassica* sp. (10 ex.), *Umbelliferae* ? (1 ex.). Prezența semințelor necarbonizate nu poate fi explicată decât prin activitatea rozătoarelor actuale. Bulgărele de mei, însă, pare să aparțină nivelului antic, el aflându-se, probabil, *in situ*. Din păcate, nu putem preciza rostul și semnificația depunerii de sub valul apărare.

¹ O asigurăm pe colega noastră de întreaga grațitudine pentru materialul arheobotanic și informațiile oferite cu multă amabilitate.

² R. Vulpe și colab., în *SCIV*, II, 1951, 1, p. 184-185.

³ S. Teodor, *Stratigrafia stațiunii arheologice de la Poiana, jud. Galați*, în *Carpica* (volum omagial), XXIII/1, 1992, p. 115-124; vezi și S. Teodor, V. Mihăilescu-Bîrliba, *Descoperiri*

monetare din așezarea geto-dacică de la Poiana-Tecuci, în *ArhMold*, XVI, 1993, p. 121-123.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Datarea ne-a fost precizată de S. Teodor, responsabilă șantierului de la Poiana.

Descoperirea unor cariopse de *Panicum miliaceum* într-o așezare geto-dacică nu este surprinzătoare. Depozite destul de mari în care cariopsele de mei erau în amestec cu alte cereale au fost semnalate în așezările La Tène de la Cârломănești, jud. Buzău⁷, Popești, jud. Ilfov⁸, Ocnita, jud. Vâlcea⁹, precum și în davele geto-dacice de la Brad și Răcătău, jud. Bacău¹⁰ și Barboși, jud. Galați¹¹. Informații mai complete avem despre prezența meiului în așezarea Cealac II (r. Taraclia, Basarabia) datată în secolele IV-III î. de H.¹². Aici, meiul, în amestec cu *Triticum dicoccum*, *T. compactum*, *Hordeum vulgare* și *Lens culinaris*, a fost descoperit în gropi-depozit și între resturile unui cuptor exterior¹³. Interesant este faptul că la Cealac II cariopsele de mei erau decorticate ceea ce ar indica faptul că amestecul amintit era pregătit pentru consum¹⁴. O situație asemănătoare este semnalată și în așezarea contemporană de la Comrat I, unde amestecul era format din cariopse de *Triticum dicoccum* și *Panicum miliaceum*, decorticate, aflate într-un vas¹⁵.

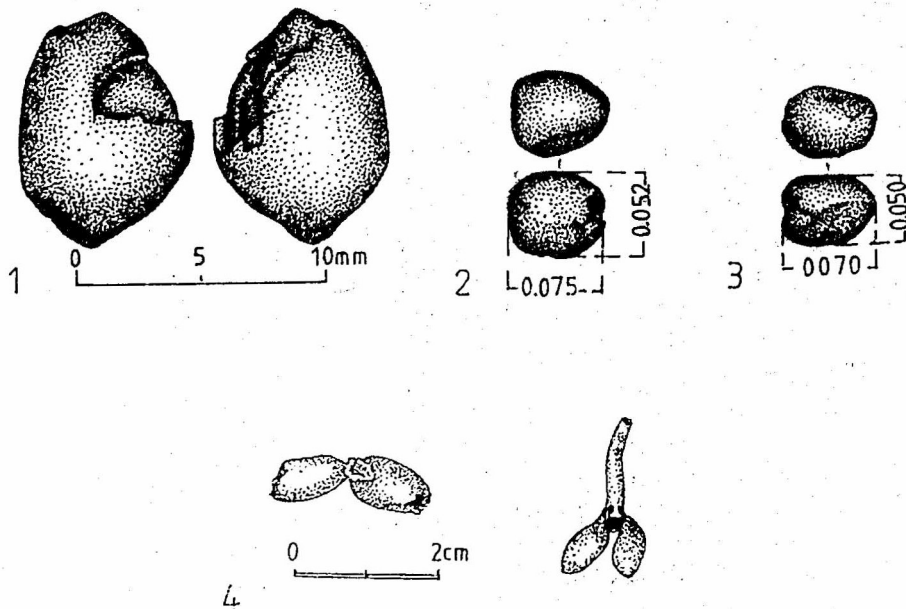

Fig. 1. 1, *Prunus insititia* de la Nemțișor-Braniște; 2-3, *Pisum sativum* de la Răcătău; 4, macroresturi vegetale de la Nemțișor-Braniște T/18.

Meiul (*Panicum miliaceum*) este o graminee originară din China de sud-est care, însă, a pătruns foarte timpuriu în Orientul Apropiat, de unde s-a răspândit și în Europa¹⁶. Cele mai timpurii descoperiri de *Panicum miliaceum* sunt atribuite neoliticului preceramic de la Argissa Magoula¹⁷, cariopsele acestei plante fiind destul de constant semnalate în așezările neolitice și eneolitice din Europa de sud-est¹⁸. În epoca bronzului, probabil și datorită unei schimbări climatice, cultivarea meiului pare să se intensifice¹⁹. În epocile următoare meiul a fost cultivat pe scară mai largă sau mai restrânsă în funcție de obiceiurile culinare ale populațiilor respective dar și în funcție de condițiile climatice și de sol.

⁷ M. Cărciumaru, *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor*, în *Thraco-Dacia*, IV, 1983, 1-2, p. 128-129.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Z. V. Janușevič, *Kul'turnye rastenija Severnogo Pričernomor'ja. Paleoetnobotaničeskie issledovanija*, Chișinău, 1986, p. 16.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Idem, *Kul'turnye rastenija Jugo-Zapada SSSR po paleobotaničeskim issledovanijam*, Chișinău, 1976, p. 152-153; J. M. Renfrew, *Palaeoethnobotany. The prehistoric food plants of the Near East and Europe*, Londra, 1973, p. 99-102.

¹⁷ Z. V. Janușevič, *op.cit.*, p. 152.

¹⁸ *Ibidem*, p. 153-157; J. M. Renfrew, *op.cit.*, p. 99-101.

¹⁹ Z. V. Janușevič, *op.cit.*, p. 157.

Geto-dacii par să fi folosit meiul în amestec cu alte cereale, în alimentație, sub forma unor fierturi dar nu poate fi exclusă nici utilizarea făinii de mei pentru prepararea turtelor sau a mămăligii, un substituit de pâine. În stadiul actual al cercetărilor nu este posibilă o mai exactă evaluare a rolului și importanței cultivării meiului la triburile geto-dacice.

RĂCĂTĂU (jud. Bacău). Din cunoscuta davă de pe Siret, aflată în punctul „Cetățuia”, D-I Viorel Căpitanu ne-a încredințat, pentru determinare, o cantitate de 575 g material vegetal carbonizat. Depunerile geto-dacice de pe Cetățuia sunt datate de autorul săpăturilor în secolele IV î. de H. – II d.H. Eșantionul nostru, cu marcajul Cet./92; S XXXV; L₂; -0,40-0,60 gr., pare să provină din cel de al V-lea nivel (numărat de jos în sus) de depuneri de la Răcătău²⁰. Acest nivel este datat de descoperitor în secolele I î. de H. – I d.H.²¹

Eșantionul care ne-a fost încredințat conținea 250 g de cărbune provenind de la mai multe specii vegetale lemnoase și fragmente de boabe de orz și mazăre. Din lotul examinat a putut fi determinată o cantitate de 121 g care conținea cariopse de orz (*Hordeum vulgare*) și 196 g semințe de mazăre (*Pisum sativum*). Cariopsele de orz au lungimea cuprinsă între 5,8-6,0 mm și lățimea, în zona mediană, de 2,7-3,0 mm. Semințele de mazăre, aproape sferice, destul de bine conservate (fig. 1/2-3), au un diametru cuprins între 5,0-7,5 mm.

Ambele plante depistate în eșantionul de la Răcătău erau cunoscute din descoperirile mai vechi din stațiunile geto-dacice. Astfel, *Hordeum vulgare* este semnalat în așezările getice de la Cărlomănești (în proporție de 87% în eșantion) și Popești (0,3% din eșantion)²². *Pisum sativum* este atestat, în procentaje destul de scăzute, tot la Cărlomănești²³.

Pisum sativum este considerată, de unii cercetători, ca un hibrid rezultat din încrucișarea a două specii. Se pare că acest proces a avut loc în Asia Centrală²⁴. Cea mai timpurie semnalare arheobotanică provine din neoliticul preceramic de la Jerihon și Djarmo²⁵. Această leguminoasă are o prezență constantă în neoliticul și chalcoliticul din Orientul Apropiat²⁶ și nu lipsește nici din eneoliticul Europei²⁷. Deși, pentru epocile următoare, informațiile despre cultivarea acestor plante lipsesc, credem că această situație se datorează doar cercetărilor de teren insuficiente. Lotul de macroresturi vegetale de la Răcătău nu aduce noutăți deosebite dar precizează și îmbogățește repertoriul plantelor cultivate de geto-dacii din perioada clasică.

NEMȚIȘOR-BRANIȘTE (jud. Neamț). Din necropola „Culturii tumulilor carpațici”, datorită colegului Virgil Mihăilescu-Bîrliba²⁸, am primit, pentru determinare, câteva macroresturi vegetale recoltate din morminte. Cimitirul tumular de la Nemțișor-Braniște este datat în secolul IV d.H. și este atribuit taifalilor²⁹, dar această populație pare să fie amestecată cu elemente geto-dacice³⁰. Necropolele CTC se află, de regulă, la o distanță de 0,5-1 km de așezări³¹. Din gropile aflate sub mantaua tumulilor au fost recoltate obiecte de inventar, oase umane

²⁰ V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (jud. Bacău)*, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 51-53.

²¹ *Ibidem*, p. 53. D.I. Viorel Căpitanu, căruia îi mulțumim pentru eșantionul încredințat pentru studiu, nu ne-a făcut alte precizări privind datarea și condițiile de descoperire.

²² M. Cărciumaru, *op.cit.*, p. 129-130.

²³ *Ibidem*, p. 129.

²⁴ Z. V. Januševič, *op.cit.*, p. 168.

²⁵ *Ibidem*; J. M. Renfrew, *op.cit.*, p. 110-111.

²⁶ *Ibidem*; W. van Zeist and J.A.H. Bakker-Heeres, *Archaeobotanical Studies in the Levant I, in Palaeohistoria*, 24, 1982, tab.5-10, p. 208; idem, *Archaeobotanical Studies in the Levant. 2. Neolithic and Halaf Levels at Ras Shamra, in Palaeohistoria*, 26, 1984, p. 160, tab.1-4.

²⁷ Z. V. Januševič, *op.cit.*, p. 169; K. Wasylikowa, M. Cărciumaru, E. Hajnalová, B. P. Horthyányi, G. A. Pashkevich, Z. V. Yanushevich, *East-Central Europe*, în Van Zeist, Wasylikowa and Behre (eds), în *Progress in Old World Palaeoethnobotany*, Rotterdam, 1991, p. 212, 215, 218, 224; M. Cărciumaru, F. Monah, *Déterminations paléobotaniques pour*

les cultures Précucuteni et Cucuteni, în M. Petrescu-Dîmbovița et al. (eds), *La civilisation de Cucuteni en contexte européen. Session scientifique Iași-Piatra Neamț 1984*, Iași, 1987, p. 173.

²⁸ Mulțumim și pe această cale colegului nostru pentru materialele și mai ales pentru completele și amănunțite informații puse la dispoziție (cf. V. Mihăilescu-Bîrliba, *Nemțișor-Braniște*, în *Glasgefässe in der Sântana de Mureș Kultur*, Berlin, 1996 (sub tipar).

²⁹ Pentru necropola de la Braniște-Nemțișor și pentru „Cultura tumulilor carpațici”, cf. V. Mihăilescu-Bîrliba, N. Mirițoiu, M. St. Udrescu, *Raport preliminar privind cercetarea de la Târzia, com. Brusturi-Drăgănești, jud. Neamț*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 246-253; V. Mihăilescu-Bîrliba, *Un nouveau groupe culturel sur le territoire de la Roumanie. Les fouilles de Braniște-Nemțișor (comm. de Vânători, dép. Neamț)*, în *Dacia*, N.S., XXIV, 1980, p. 181-207.

³⁰ *Ibidem*; idem, *Ethnical Elements in „the Carpathian Tumul Culture”*, în *Archaeological „Obiectivity” in Interpretation, I, The World Archaeological Congress, 1-7 September 1986, Southampton and London*, Southampton, 1986, p. 1-15.

³¹ *Ibidem*, p. 2.

și de animale, precum și cantități diverse de cărbuni de lemn. În câteva cazuri fericite, în gropi, au fost găsite și câteva macroresturi vegetale determinabile.

Din tumulul nr.8 (Gr. 11) a fost recuperat un fragment din zona mediană a pericarpului unui fruct de alun. Fragmentul păstrat are lungimea de 1 cm. Din Gr. 2 a aceluiși tumul, din umplutură, a fost recoltat și un fruct matur de *Corylus avellana*. Acesta este spart dar sămânța se conservă bine³². Pericarpul fructului este destul de deteriorat și cu toate eforturile noastre nu a putut fi restaurat și ilustrat. Mai ales pericarpul a fost fragilizat de foc, fructul fiind puternic carbonizat.

Corylus avellana este un arbust întâlnit în special pe liziera pădurilor și în poieni, fiind prezent în toată zona forestieră de la câmpie și până în etajul montan superior³³. Datorită calităților nutritive ale fructelor de alun, ușor de conservat pentru sezonul rece, arbuștii sunt protejați de toate comunitățile tradiționale³⁴ și sunt considerați a avea virtuți magice³⁵. Dar, prezența fructelor de alun în gropile de incinerare din tumulul 8 de la Braniște nu poate fi explicată prin necesități alimentare. În ceea ce privește virtuțile magice ale alunului acestea sunt atribuite doar ramurilor arbustului și nu fructelor³⁶. Ținând seama de condițiile de descoperire credem că fructele de alun au ajuns în gropile rituale întâmplător. Ele aflându-se inițial pe ramurile care au alcătuit rugurile funerare.

În aceeași Gr. 2 din T 8/C, în care a fost găsită aluna, a fost descoperit și un sămbure întreg de fruct de *Prunus insititia* (goldan)³⁷, cu lungimea de 19 mm și lățimea de 15 mm. Sămburele (fig. 1/1) este globulos, slab turtit, cu suprafața netedă, la ambele capete terminate în forma unui unghi obtuz. În prezent *Prunus insititia* (goldanul) este atât cultivat, cunoscând numeroase soiuri, cât și în stare sălbatică, frecvent pe coline, coaste înșorite și pe liziera pădurilor³⁸. Sămburele din T/8 provine de la un fruct matur. *Prunus insititia* a fost semnalat, cu oarecare probabilitate, în așezarea Căcuteni B de la Sărata Monteoru³⁹, precum și într-o așezare contemporană de pe teritoriul Basarabiei (Varvareuca XV)⁴⁰.

Alte macroresturi vegetale au fost descoperite în T/18 cercetat în 1976. În sectorul A al tumulului menționat au fost găsite cinci fructe care par să facă parte din grupa capsulelor. Astfel de capsule se deschid la maturitate datorită crăpăturilor situate spre vârful lor. Pedunculii (fig. 1/4) sunt cilindrici, netezi, goi pe dinăuntru. Dimensiunile fructelor: lungimea 10-12 mm și lățimea de 4-7 mm. Din sectorul C/complex 1c, de la adâncimea de 0,30 m, au fost recuperate alte două fructe, bine conservate, aflate în conexiune. Datorită caracterelor insuficiente de determinare nu putem, în momentul de față, face o încadrare taxonomică realistă a fructelor descoperite.

Macroresturile vegetale descoperite la Braniște aparțin unor specii de plante din flora spontană, cu excepția lui *Prunus insititia* care cunoaște și forme cultivate, care nu au fost, până acum, semnalate în Moldova prin cercetări arheobotanice. Faptul că fructele de alun și sămburele de goldan erau ajunse la maturitate ne face să presupunem că incinerările din T/8 au fost făcute spre sfârșitul verii sau începutul toamnei. Intervalul cuprins între 20 august și 30 septembrie pare să reflecte, cu cea mai mare probabilitate, momentul săvârșirii ritualurilor din tumul nr.8 de la Braniște.

MACRO-RESTES VÉGÉTAUX PROVENANT DES SITES
ARCHÉOLOGIQUES DE LA SECONDE MOITIÉ DU Ier MILLÉNAIRE
AV.J.-CH. ET DE LA PREMIÈRE MOITIÉ DU Ier MILLÉNAIRE APRÈS J.-CH.

RÉSUMÉ

L'auteur présente les analyses archéo-botaniques effectuées sur les macro-restes végétaux découverts dans trois sites datés de la seconde moitié du Ier millénaire av.J.-Ch. et de la première moitié du Ier millénaire après J.-Ch. Pour l'habitat géto-dace de Poiana, datés

³² Idem, *op.cit.*, în *Glasgefässe...*

³³ *Flora R.P.R.*, I, București, 1952, p. 200-202.

³⁴ A. M. Petrequin, P. Petrequin, *Le Néolithique des lacs. Préhistoire des lacs de Chalain et Clairvaux (4000-2000 av.J.-C.)*, Paris, 1988, p. 32.

³⁵ R. Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1985, p. 479-480.

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ J. M. Renfrew, *op.cit.*, p. 144.

³⁸ *Flora R.P.R.*, IV, București, 1956, p. 844-845; Z. V. Januševič, *op.cit.*, p. 185-186.

³⁹ M. Cărciumaru, F. Monah, *op.cit.*, p. 173.

⁴⁰ Z. V. Januševič, *op.cit.*, p. 185.

des IIIe-IIe siècles av.J.-Ch., on a découvert des caryopses carbonisées de *Panicum miliaceum*, mais aussi un grand nombre de sémences non-carbonisées modernes (*Echium vulgare*, *Rumex* sp., *Torilis rubela*, *Setaria glauca*, *Trifolium* sp. et *Umbeliferae*) déposées probablement par les rongeurs actuels.

On a analysé un échantillon daté du Ier siècle av.J.-Ch. – Ier siècle après J.-Ch. de la cité géto-dace Răcătău, où on a identifié des caryopses de *Hordeum vulgare* et de sémences de *Pisum sativum*.

On a identifié des fruits de *Corylus avellana* et un noyau de *Prunus instititia* dans la nécropole Nemțișor-Braniște (dép. Neamț) de la „Culture des tumulus carpathiques”, datés du IIIe siècle après J.-Ch. On n’a pu identifier sept autres fruits en forme de capsule en connexion (fig. 1/4).

LÉGENDE DE FIGURE

Fig.1. Noyau de *Prunus instititia* (1); sémences de *Pisum sativum* (2-3); capsules non-identifiées (4).